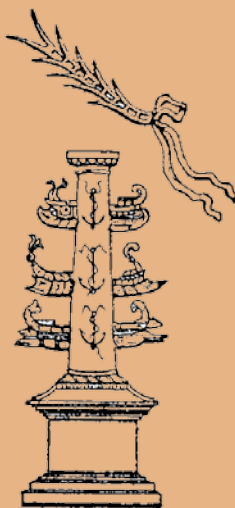

TIDSKRIFT
I
SJÖVÄSENDET

UTGIVEN AV
KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET

I
KARLSKRONA.

1945.

108:e årgången.

Häfte N:r 6

Utdrag ur årsberättelse i reglementen och förvaltning.

Avgiven år 1945 av ledamoten *S. A. Fredholm*.

I. Förvaltningsberättelse.

Den uti årets statsverksproposition intagna berättelsen över försvarsdepartementets verksamhet under år 1944 skiljer sig från tidigare avgivna därigenom att departementschefen, statsrådet Sköld, lämnat en mera utförlig orientering, avsedd att visa huru långt det på 1942 års försvarsbeslut baserade organisationsarbetet — med undantag för frågor av hemlig natur — fortskridit intill senaste årsskifte.

Denna statsrådets redogörelse är av sådan art, att densamma i väsentliga delar bör inflyta i örlogsmannasällskapets årsberättelse i reglemente och förvaltning. Vid sådant förhållande och då framställningen skulle förlora på omarbetning eller allt för hård beskärning, kommer densamma att här återgivas i tämligen oförändrad form och med uteslutande allenast av sådana delar, som kunna anses vara av begränsat intresse.

Försvarsbeslutets genomförande i stort.

För försvaret gemensamma åtgärder. Den sammanslagning av försvarsdepartementets tre kommandoexpeditioner till en för hela försvaret gemensam kommandoexpedition, som enligt för-

svarsbeslut skall ske, har ännu icke genomförts. Chefen för försvarsdepartementet har för avsikt föreslå, att denna omorganisation genomföres från och med budgetåret 1945/46.

För överbefälhavaren och försvarsstaben ha utfärdats instruktioner i anslutning till försvarsbeslutet. Till överbefälhavarens förfogande har ställts i försvarsbeslutet avsedd personal. Försvarsstabens personalorganisation har lämpats efter de i försvarsbeslutet angivna grunderna.

De centrala förvaltningsmyndigheterna inom försvaret ha omorganiserats i överensstämmelse med 1943 års riksdags beslut. Av organisationsprogrammet återstår att genomföra den del, som avser försvarets fortifikations- och byggnadsverksamhet, i vilket hänseende särskild utredning pågår.

Enligt försvarsbeslutet skulle i Uppsala inrättas en särskild läroanstalt — försvarets läroverk — för meddelande åt underbefäl av huvuddelen av den allmänbildning, som kräves för befordran till underofficer och till officer på aktiv stat. Läroverket har inrättats och är i verksamhet i för ändamålet uppförda lokaler. Ännu återstår att utforma den tekniska linje, som i försvarsbeslutet avsetts skola ingå i läroverkets organisation.

Personalvården inom försvaret bedrivs enligt de riktlinjer och medelst de organ, som i försvarsbeslutet angivits.

Armén. Den krigsmateriel, som anskaffats enligt försvarsbeslutet, har successivt tillförts arméns krigsorganisation samtidigt som äldre materiel planenligt överförts från fältarmén till sekundära uppgifter. De flesta truppslagens ombeväpning har genomförts. Då viss materiel ännu icke levererats, har krigsorganisation beträffande några förband icke erhållit den avsedda omfattningen. Omorganisationen av vissa infanteriregementen till cykel- eller motorinfanteri har i huvudsak kunnat genomföras trots knappheten på drivmedel och gummi. Däremot har, främst på grund av den begränsade tillgången på gummi, med den planlagda motoriseringen av artilleriet i viss utsträckning måst någon tid anstå. De i organisationen avsedda jägarbrigaderna samt vissa cykelbrigader ha ännu icke

organiserats. Brigadernas uppsättande skulle medföra ett sönderbrytande av vissa operativa enheter, vilka under beredskapstiden erhållit en värdefull samövning. Ett sådant sönderbrytande har ansetts icke böra ske så länge beredskap är anbefalld. Pansar- och motorbrigader ha kunnat organiseras i avsedd omfattning, dock tills vidare med något reducerad sammansättning på grund av vissa brister i fråga om personal och materiel.

Krigsorganisationen har sålunda med vissa undantag i stort sett erhållit den i 1942 års försvarsbeslut avsedda omfattningen.

Även arméns fredsorganisation är i huvudsak anpassad till överensstämmelse med försvarsbeslutet. Arméstaben har omorganiserats enligt däri angivna riktlinjer. Arméinspektionen är i verksamhet på sätt i försvarsbeslutet förutsatts. Den militärterritoriella indelningen är helt genomförd. Samtliga militärbefäls- och försvarsområdesstaber ha uppsatts. De beslutade nya truppförbanden äro organiserade eller under uppsättande och ha delvis inflyttat i färdigställda kaserner. Personalstaterna äro till största delen fyllda. Vissa kompletteringar återstå ännu, bland annat vid pansartrupperna, Bergslagens artilleriregemente, luftvärnet och trängen (trängtrupperna).

Marinen. Marinledningen har organiserats på sätt i försvarsbeslutet avsetts. Flottans örlogsstationer och kustartilleriets truppförband äro uppsatta i enlighet med samma beslut. Personalkadern har planenligt utökats; dess slutliga storlek är dock i vissa fall beroende av pågående utredningar.

De nya fartyg, som enligt försvarsbeslutet skola tillkomma, ha i stor utsträckning färdigställts. Jagarna av s. k. modifierad Göteborgstyp ha tagits i bruk. De två kryssarna och de två större jagarna äro under byggnad. En av de båda kryssarna har i mitten av december 1944 sjösatts. Den andra kryssaren och en av jagarna ha beräknats komma att sjösättas under första halvåret 1945 eller däromkring, men bliva med säkerhet fördröjda av den pågående verkstadsstrejken. Den andra jagaren skall planenligt färdigställas först efter femårsperiodens utgång och bygges därför i långsammare tempo. Byggandet av i försvarsbeslutet ingående seglande övningsfartyg har ännu ej

påbörjats, men projekteringsarbetena och huvudritningarna äro färdigställda. För kustartilleriet avsedd nybyggnad av fartyg och båtar fortgår enligt plan med vissa mindre avvikelser. Beträffande de större motortorpedbåtarna pågå omfattande undersökningar och prov rörande lämplig maskintyp.

Enligt försvarsbeslutet för kustartilleriet avsedda batterier ingå redan i huvudsak i krigsorganisationen.

Femårsprogrammet beräknas för flottan vara i huvudsak genomfört den 1 juli 1947. För kustartilleriet är programmet i stort sett fullbordat.

Flygvapnet. En avsevärd utökning av flygvapnet enligt 1936 års försvarsorganisation ägde rum redan före den 1 juli 1942. Under de första krigsåren forcerades sålunda uppsättandet av det år 1936 beslutade flygvapnet. Därutöver tillkommo två jaktflottiljer (Göta flygflottilj och Skånska flygflottiljen), en bombflottilj (Kalmar flygflottilj), en fjärrspaningsflottilj (Södermanlands flygflottilj) och en flygbaskår (Norrbottens flygbaskår).

Av de flottiljer, som jämlikt 1942 års försvarsbeslut skola tillkomma, har följande uppsatts eller äro under uppsättande, nämligen två jaktflottiljer (Bråvalla och Upplands flygflottiljer), en bombflottilj (Hallands flygflottilj) och en torpedflottilj (Blekinge flygflottilj). Flygkadettskolan, bomb- och skjutskolan samt tekniska skolan ha inrättats. Centrala flygverkstaden i Arboga är under uppsättande. Tre av de eskaderstaber, som enligt försvarsbeslutet skola ingå i organisationen, samt östra, västra och norra flybasområdesstaberna ha uppsatts.

Under nästa budgetår skall ytterligare en jaktflottilj (Hälsinge flygflottilj) organiseras samt organisationen av fjärde eskaderstaben och södra flygbasområdesstaben genomföras. Därjämte skola förberedelser vidtagas för uppsättande under budgetåret 1946/47 av den sjunde jaktflottilj (Södertörns flygflottilj), som jämlikt beslut av 1944 års riksdag skall inrättas utöver försvarsbeslutets organisationsram.

Flygvapnets utbyggande är i väsentlig grad beroende av möjligheterna att för nya beställningar utbilda erforderlig per-

sonal och att anskaffa materiel men beräknas vara genomfört till den 1 juli 1947. Flygindustriens produktionskapacitet har praktiskt taget helt tagits i anspråk.

Rationaliserings- och besparingsarbetet inom försvarets fredsorganisation.

Under de första krigsåren var det nödvändigt att inrikta ansträngningarna på att snabbt stärka och utöka försvarsanstalterna. I samma mån som dessa åtgärder burit frukt har uppmärksamheten i stigande omfattning kunnat inriktas på sådana åtgärder, som äro ägnade att förenkla och rationalisera försvarets organisation och verksamhet i syfte att nedbringa försvarsutgifterna utan att därigenom äventyra resultatet av ansträngningarna att stärka försvarets effektivitet. I detta hänseende har mycket funnits vara eftersatt, delvis beroende på att de före kriget existerande förvaltningsorganen icke haft den ändamålsenliga organisation och ej heller i full utsträckning den personal, som kräves för ett effektivt arbete på detta område.

Bland rationaliseringsåtgärderna under den hittills förflutna delen av femårsperioden 1942/47 bör i första hand nämnas den omorganisation av de centrala förvaltningsmyndigheterna, som jämlikt 1943 års riksdags förutnämnda beslut skett från och med den 1 januari 1944. Den tidigare gällande organisationen kännetecknades av en ur arbetssynpunkt föga ändamålsenlig uppdelning av förvaltningsuppgifterna mellan försvarsgrensvis verkande organ utan överblick över försvaret i dess helhet och därigenom i stort sett saknande möjlighet att effektivt genom samordning av för försvarsgrenarna likartad verksamhet nedbringa försvarsutgifterna. Härutinnan har genom den nya förvaltningsorganisationen en radikal ändring skett. Centrala, för alla de tre försvarsgrenarna avsedda organ ha inrättats för ledningen av den rent civiladministrativa och kamerala verksamheten ävensom revisionen (försvarets civilförvaltning), sjukvården (försvarets sjukvårdsförvaltning), för-

svarets fabriker (försvarets fabriksstyrelse) samt för det krigsindustriella förberedelsearbetet och de större anskaffningsuppgifterna (krigsmaterielverket). Samtidigt har den tekniska och merkantila sakkunskapen inom försvarsförvaltningen förstärkts och det militära inflytandet ökat inom de fackgrenar, som alljämt skola ombesörjas försvarsgrensvis (arméförvaltningen, marinförvaltningen och flygförvaltningen). Omorganisationen innebär även en rationalisering och effektivisering inom de särskilda förvaltningsmyndigheterna både vad deras organisation och arbetsformer beträffar. Av organisationsprogrammet återstår — som redan nämnts — att genomföra endast den del, som avser försvarets fortifikations- och byggnadsverksamhet, i vilket hänseende särskild utredning pågår. Förslag i denna del kommer eventuellt att föreläggas 1946 års riksdag. Det är att vänta, att förvaltningsmyndigheterna efter denna genomgripande omorganisation av den centrala förvaltningen skola vara rustade att mer effektivt än tidigare varit möjligt fullfölja rationaliserings- och organisationsuppgifterna inom försvaret.

Även på andra områden har man sökt i den mån så är möjligt häva den föga rationella uppspaltningen av likartad verksamhet på smärre organ. Denna strävan har hittills avsett resultat bland annat i fråga om reparation och underhåll av intendenturmateriel. Sålunda ha 1943 och 1944 års riksdagar efter därom av Kungl. Maj:t framlagda förslag anvisat medel för anordnande av vissa större för försvaret gemensamma anstalter för tvätt och underhåll av kläder, skodon m. m., i samband varmed ett stort antal av de mindre, förbandsvis ordnade tvätt- och reparationsanläggningar, som nu finnas, skola nedläggas. Sedan denna organisation fullständigt genomförts, beräknas försvarets fredskostnader komma att genom åtgärden nedbringas med ett avsevärt belopp.

En rationalisering av verksamheten har i viss utsträckning genomförts även vid arméns och marinens centrala beklädnadsverkstäder, som sedermera överförts till försvarets fabriksverk och alltså numera stå under ledning av försvarets fabriksstyrelse.

På tygförvaltningens område ha, liksom tidigare inom intendenturförvaltningens, funnits ett flertal smärre verkstäder för reparation och underhåll av tygmateriel. Arbetet har inriktats på att sammanföra dylika verkstäder till driftsekonomiskt mer fullfredsställande enheter under kompetent ledning. Verkstäderna ha där så kunnat ske gjorts gemensamma för de tre försvarsgrenarna eller för åtminstone två av dem. Som allmän princip har gällt, att på orter med två eller flera förband bör finnas endast en sådan verkstad, gemensam för alla förbanden. Denna rationalisering har möjliggjorts genom av riksdagen särskilt anvisade medel. På längre sikt böra dessa åtgärder leda till minskad belastning på underhållsanslagen. Arbetet på detta område är dock ännu icke slutfört. Vid en minskning eller avveckling av den förstärkta försvarsberedskapen får särskilt uppmärksammas, att den ansvällning av verksamheten, som beredskapen nödvändiggjort, icke blir bestående.

Driften vid försvarets verkstäder i allmänhet ha rationaliserats. Genom anställande av arbetsstudieingenjörer för spilltidsundersökningar har eftersträvat ett bättre underlag för planeringen av arbetet.

Enligt beslut av 1944 års riksdag skola örlogsvarven i Karlskrona och Stockholm erhålla en ändamålsenligare organisation och ställas under enhetlig ledning. De härmed sammanhängande planeringsåtgärderna ha framskridit långt. Organisationens genomförande blir dock i viss mån beroende av möjligheterna att för den tekniska ledningen av varven förvärva kompetent civil personal. Statsrådet torde här ha underförstått, att detta hittills icke lyckats, vilket tyder på att möjligheterna till fritt val av lämpliga civila ledare äro och måhända också komma att förbliva starkt begränsade. Den tekniska rationaliseringen av Stockholms örlogsvarv är i det närmaste avslutad. Vid Göteborgs örlogsvarv pågå motsvarande arbeten.

Vid de nytillverkande fabrikerna och anstalterna inom försvaret, vilka nu som nämnts stå under ledning av försvarets fabriksstyrelse, tillämpas modernare arbetsmetoder än tidigare samt rättvisande och enhetliga principer vid prissättningen av

produkterna. Härigenom erhålles en säkrare uppfattning om driftsekonomien. Av riksdagen ha beviljats avsevärda anslag för modernisering av anläggningarna och deras maskinutrustning. I ledningen för fabriker och anstalterna anlitas i övervägande grad ingenjörspersonal. Den militära personal, som tidigare tagits i anspråk, överflyttas successivt till andra uppgifter. Arbetet med rationalisering av driften pågår.

Anskaffningen av materiel och förnödenheter har tidigare varit i hög grad decentraliserad. Dess uppgifter ha numera i stor utsträckning lagts över på krigsmaterielverket. Härigenom ha skapats större förutsättningar för ekonomisk gynnsammare upphandlingar och har undvikits den konkurrens mellan olika organ, som med den tidigare ordningen till ekonomisk olägenhet för statsverket kunnat uppkomma. Även den anskaffning, som fortfarande ankommer på andra organ inom försvaret, sker numera centralt i den mån så är möjligt.

Den materiel, som användes inom försvaret, är fortfarande icke så enhetlig som ur ekonomisk synpunkt vore önskvärdt. Jämsides med den motsvarande verksamhet, som på andra områden bedrivs, pågår inom försvaret standardisering av materielen, som undan för undan avsätter resultat. Kontorsmöblerna ha förenklats och enhetliggjorts efter de normer, som gälla för den civila statsförvaltningen. En standardisering har genomförts eller överväges även såvitt angår vissa kaserninventarier och annan intendenturmateriel ävensom flygmateriel. Härigenom ha betydande kostnadsbesparingar redan kunnat ernås. Efter krigsmaterielverkets tillkomst torde arbetet på detta område komma att systematiskt bedrivas och föras över på nya områden.

Även beträffande byggnader har inom försvaret genomförts en viss standardisering. Efter förslag av 1940 års militära byggnadsutredning har Kungl. Maj:t fastställt standardritningar för de till kasernetablissemang hörande byggnaderna. Dessa normer ha i huvudsak lagts till grund för det pågående byggnadsarbetet. En standardisering i viss utsträckning även av byggnadsdetaljer har kunnat ske. Genom inköp i större kvanti-

teter och vid lämpliga tillfällen, vilka inköp möjliggjorts genom uppläggande av särskilda förlagsmedel, har ernåtts en minskning av materialkostnaderna för byggnadsverksamheten.

Förrådstjänsten har centraliserats i den mån så varit möjligt. Ytterligare åtgärder på detta område planeras. Härigenom kan arbetet rationaliseras, förrådsutrymmet bättre utnyttjas och expedieringen förenklas.

De löpande kostnaderna för truppförbanden m. m. ha i viss utsträckning nedbringats. Central kontroll av uppvärmningsanläggningarna och deras skötsel har lett till en reduktion av bränslekostnaderna, under budgetåret 1942/43 för armén beräknad till 16 %. Även för bränslekontrollen vid marinen och flygvapnet anlitas numera arméns organ.

Med ledning av vunna erfarenheter söker man få fram ur driftssynpunkt lämpligare typer för matinrättningar samt standardiserad och lämplig maskinutrustning. Arbetet bedrivs i samarbete med andra statliga och kommunala organ. Betydande besparingar i de framtida driftskostnaderna för matinrättningarna beräknas härigenom kunna ernås. Serviseffekterna på flottans fartyg ha standardiserats och ett förslag till omläggning av grunderna för beräkning av mässpenningarna ombord är för närvarande enligt Kungl. Maj:ts beslut föremål för praktiska prov. Härvid undersökas även möjligheterna att minska antalet kök ombord och i övrigt rationalisera utspisningen.

Den bokföring av statsutgifterna, som tillämpas inom försvaret, är ofta ej tillräckligt differentierad för att medgiva kontroll av kostnaderna för särskilda organisationsobjekt, exempelvis för de till truppförbanden hörande sjukhusen, eller för särskild verksamhet inom truppförbanden. För att kunna bättre bedöma kostnaderna för vissa delar av marinens verksamhet har marinförvaltningen igångsatt en på successivt lämnade statistiska uppgifter grundad undersökning rörande kostnadsfördelningen vid olika organisationsenheter. Med ledning av detta arbete är det meningen att undersöka skäligheten av kostnaderna för löner, expenser, resor etc. Om undersökningens

resultat därtill föranleder torde motsvarande undersökningar vara att emotse även inom andra delar av försvaret. I detta sammanhang bör nämnas, att inom marinen på sistone genomförts centraliserad dispositionsbokföring, varigenom bättre överblick över anslagsställningen möjliggöres.

Det har på det verkstads- och byggnadsekonomiska området inom försvaret varit möjligt att nå förhållandevis goda resultat liksom också att i viss utsträckning införa rationellare metoder för anskaffning och förvaring av förnödenheter och materiel och för kontroll av driftskostnader m. m. Besparingsarbetet pågår på olika områden. De åtgärder, som här komma i fråga, kunna i allmänhet vidtagas utan att därigenom rubbning behöver ske i försvarets helhetsorganisation. Åtgärderna kunna därför som regel successivt genomföras utan svårare överväganden i organisatoriskt hänseende.

Annorlunda är läget på expeditionstjänstens och den lokala förvaltningsorganisationens områden. Här stöter man på en omfattande organisation, som ofta är svår att bringa till samstämmig verksamhet. I motsats till den civila statsförvaltningen är denna organisation icke uppbyggd med den fredsmässiga verksamheten som enda riktpunkt utan som sig bör anordnad med tanke på nödvändigheten av att snabbt kunna omställas till krigsfot. En av de främsta orsakerna till decentraliseringen är den hänsyn som redan i fred måste tagas till verksamheten i krig. Häri ligger också en av de väsentligaste svårigheterna då det gäller att skapa en rationell organisation och inom organisationen tillämpa rationella arbetsmetoder. En förutsättning vid detta arbete måste nämligen vara att organisationen kan i krig fungera tillfredsställande, vilken synpunkt ofta icke låter sig förena med de krav, som i fredsorganisatoriskt hänseende böra uppställas. Detta medför, att en helhetslösning är svår för att icke säga omöjlig att i ett sammanhang åstadkomma.

Givetvis har det dock varit möjligt att redan nu vad beträffar expeditionstjänsten genomföra vissa åtgärder. Sålunda ha moderna arbetsmaskiner införts, förvaltningsmyndigheter-

nas och förbandens telefonanläggningar utökats och förbättrats och den värnpliktiga arbetskraft, som tidigare tagits i anspråk för skrivgöromål, i stor utsträckning ersatts av kvinnlig arbetskraft.

Beträffande åter de rent organisatoriska problemen har med hänsyn till vad nyss anförts en metod vid rationaliseringsarbetet måst väljas, som tidigare icke nämnvärt använts vid statligt organisationsarbete, nämligen försöksverksamhet i lämplig omfattning. Med stöd av utav Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande tillkallades den 5 februari 1942 inom försvarsdepartementet särskilda sakkunniga, militära expeditionstjänstkommittén, för att biträda med utredning rörande möjligheterna att förenkla och modernisera den militära expeditionstjänsten. Efter förslag av denna kommitté har Kungl. Maj:t förordnat om försök vid Upplands infanteriregemente med visst av kommittén utarbetat förslag till ny regementsstabsorganisation m. m. Efter förslag av kommittén har Kungl. Maj:t förordnat om motsvarande försök med ny organisationstyp för örlogsstation samt ny organisation av förvaltningen vid Stockholms kustartilleriförsvaret. Expeditionstjänstkommittén har dessutom framlagt förslag till enhetliggörande och förenkling av expeditions- och förvaltningstjänsten. Bland annat har kommittén verkställt en översyn av det mycket stora antal blanketter, som brukas inom försvaret och föreslagit en omarbetning i syfte att minska antalet blanketter och kostnaderna härför. En fortlöpande granskning av vissa delar av försvarets blankettbestånd skall jämlikt Kungl. Maj:ts beslut ske inom försvarets civilförvaltning.

Sedan statens organisationsnämnd tillkommit, ha organisationsundersökningarna inom försvaret uppdragits åt ett särskilt utredningsorgan, försvarets centrala organisationskommitté, som är underställd organisationsnämnden och för vilken Kungl. Maj:t den 4 februari 1944 fastställt instruktion. Vissa av de arbetsuppgifter, som varit militära expeditionstjänstkommittén anförtrodda, ha i samband därmed överförts på organisationskommittén, varefter expeditionstjänstkommittén avvecklats efter

att ha slutfört sina återstående arbetsuppgifter. De försök, som enligt det föregående pågå inom försvaret, utföras nu under ledning av organisationskommittén, som därvid biträdes av arbetsstudiemän och andra experter.

Det skulle föra för långt att här närmare redogöra för den sålunda pågående försöksverksamheten. Allenast må erinras om att organisationskommittén av Kungl. Maj:t erhållit bemyndigande att, om så för försökens genomförande finnes påkallat, frångå av Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande utfärdade föreskrifter. Förslag rörande ny organisation av vissa marinrättningar inom försvaret torde vara att vänta i början av av innevarande år. Vid vilka tidpunkter kommitténs förslag i övrigt kunna föreligga är det för tidigt att ännu yttra sig om.

För översyn av verksamheten inom särskilda områden av försvaret har det befunnits lämpligt att verkställa särskilda utredningar vid sidan av de av försvarets centrala organisationskommitté bedrivna. Bland dessa utredningar må nämnas saksanslagskommittén, som är sysselsatt med undersökning rörande behovet av icke-ordinarie personal inom försvaret och om överförande av avlöningskostnader från sakanslag, varifrån dylika kostnader nu i viss utsträckning bestridas, till avlöningsanslag. Denna utredning kan dock bedrivas endast i den mån så är möjligt med hänsyn till andra pågående utredningar, vilkas resultat kunna inverka på personalbehovets bedömande. Vidare må nämnas 1940 års militära byggnadsutredning, som sysslat med granskning av vissa byggnadsfrågor inom försvaret och framlagt det förslag till standardritningar för byggnader inom försvaret, som berörts i det föregående. Sistnämnda utredning har hösten 1944 avslutat sin verksamhet.

Många av de särskilda utredningar, som nu pågå, äro av den beskaffenhet, att de borde principiellt utföras genom de ordinarie förvaltningsmyndigheternas försorg. Att så icke skett har bland annat sin grund däri, att dessa myndigheter dels, såsom förut framhållits, varit i vissa delar tämligen svagt organiserade med begränsade resurser att verkställa utredningar av detta slag och dels under den förstärkta försvarsberedskapen

varit upptagna med handläggningen av sådana frågor, som under beredskapen måst äga företräde. Obestriddligen ligger det en viss fara i att för rationaliseringsarbete lita enbart till instanser vid sidan av de ordinarie förvaltningsorganen. Sistnämnda organs intresse för dylika frågor kan komma att avtrubbas och många av de åtgärder, som förvaltningarna i rationaliserings syfte eljest normalt skulle ha vidtagit, kunna bli avskjutna på framtiden i avbidan på slutförandet av de undersökningar, som bedrivs av andra organ. På längre sikt vore en sådan utveckling betänklig, då det måste förutsättas, att förvaltningsmyndigheterna efter en avveckling av de särskilda undersökningsorganen eller en omställning av dessas verksamhet till andra områden måste fortsättningsvis helt svara för rationaliseringssträvandena inom sina förvaltningsområden. Det måste därför inskärpas, att de organisationsundersökningar, som nu genom särskilda organ bedrivs, självfallet icke få utgöra hinder för förvaltningsmyndigheterna att själva i lämplig utsträckning taga initiativ till att genomföra rationaliseringsåtgärder inom sina verksamhetsområden. Det bör även framhållas, att den omständigheten, att på längre sikt inriktade organisationsundersökningar genom särskilda organ pågå, icke bör få hindra vidtagandet av provisoriska anordningar genom de ordinarie myndigheternas försorg i syfte att — såsom i vissa fall hittills skett — snabbt få till stånd en rationalisering av verksamheten och ett nedbringande av statsutgifterna i avbidan på de slutligt ifrågakommande åtgärdernas genomförande. Härvid förutsättes självfallet, att dylikt rationaliseringsarbete sker i nära samarbete med statens organisationsnämnd och dess underorgan, försvarets centrala organisationskommitté, dels för undvikande av dubbelarbete, dels för att den särskilda expertis beträffande organisationsfrågor och tekniken för lösande av dessa, som finnes representerad hos dessa organ, skall kunna tagas i anspråk i full utsträckning.

I detta sammanhang bör nämnas, att marinförvaltningen sedan någon tid tillbaka varit inriktad på att förenkla marinens lokala förvaltningsorganisation och verkstäder genom att sam-

manföra parallellt arbetande förvaltningsorgan och verkstäder. I detta syfte har marinförvaltningen försöksvis genomfört en omorganisation av förvaltningsorganen inom Norrlandskustens marindistrikt och avser att utsträcka försöken även till andra marindistrikt. Genom ianspråktagande i högre grad av örlogsvarvens kapacitet söker marinförvaltningen vidare begränsa antalet lokala verkstäder och förråd.

Vilka organisationsformer och arbetsmetoder som än väljas blir det ytterst beroende av personalens duglighet och intresse, om det åstundande resultatet skall kunna uppnås. Personalens utbildning och användbarhet för olika uppgifter har därför under de senare åren mer än tidigare uppmärksammats inom försvaret. För uttrönande av värnpliktigas lämplighet för olika befattningar m. m. anordnas numera psykologiska prov. Vid antagning av officersaspiranter och manskap i fast anställning förekomma i samma syfte specialprov och andra urvalsåtgärder. För att ställa denna verksamhet under kompetent ledning har inom centrala värnpliktsbyrån jämlikt beslut av 1944 års riksdag inrättats en särskild prövningsdetalj med särskild sakkunnig personal. Den fortsatta utbildningen av officerare inom armén är föremål för utredning genom inom försvarsdepartementet tillkallade sakkunniga, som jämlikt sina direktiv ha att uppmärksamma bland annat önskvärdheten av att officerarna bliva förtrogna även med vissa ekonomiska spörsmål och med civil samhällsorganisation och verksamhet. Motsvarande utredningar torde vara avsedda att senare vidtagas även beträffande marinen och flygvapnet. En strävan under de senaste åren har vidare varit att ersätta militär personal med civil i sådana befattningar, som med fördel funnits kunna beklädas med civil personal. I detta syfte har anställts ett stort antal ingenjörer inom armén med uppgift att taga befattning bland annat med vården av tygmateriel. Värnpliktiga, som tidigare tagits i anspråk för handräckningsarbete ha ersatts av civil handräckningspersonal. Kvinnliga skrivbiträden ha, såsom redan omnämnts, anställts i stället för värnpliktiga, som sysselsatts med skrivgöromål. Frågan om marinintendenturkårens

organisation och möjligheterna att med civil personal bekläda vissa av de befattningar, som hittills bestritts av marinintendenter, har gjorts till föremål för ny utredning genom särskilt tillkallade sakkunniga. Genom dessa åtgärder, som redan vidtagits eller planeras, blir det möjligt att frigöra den militära personalen för uppgifter, där den kan göra den största nyttan.

Genom praktisk upplysningsverksamhet har personalens uppmärksamhet riktats på nödvändigheten av att sparsamhet iakttages med statens medel.

Chefen för försvarsdepartementet utgår från att rationaliserings- och besparingsarbetet skall efter nuvarande linjer med all kraft bedrivas. Mycket återstår nämligen ännu att uträtta i dessa hänseenden. Något eftersättande av försvarets effektivitet behöver därigenom icke ske.

Beredskapskostnadernas bestridande. Åtgärder för nedbringande av dessa kostnader.

Vid försvarsbeslutet förutsattes, att vid sidan av femårsplanens kostnadskalkyler — avseende de fredsmässiga utgifterna för försvaret — skulle i särskild ordning bedömas och täckas utgifter för vidmakthållande av landets försvarsberedskap.

På förslag av försvarets civilförvaltning har enligt beslut av Kungl. Maj:t från och med ingången av innevarande budgetår krigstitelsystemet avskaffats inom hela försvaret och föreskrifter meddelats av innebörd, att såväl de fredsmässiga utgifterna som med beredskapen sammanhängande allmänna löpande utgifter — med undantag endast för utgifter hänförliga till anslagsgruppen, Avlöningar m. m. till fast anställd personal — skola redovisas under riksstatens vanliga anslagsbeteckningar. Härigenom ernås i stort sett samma specificerade redovisning av försvarsutgifterna som under fredstid. De nya sammelserna innebära, att de anslag, som påverkas av beredskapskostnader, få överskridas för bestridande av dylika kostnader. De överskjutande beloppen anses skola i vanlig ordning täckas genom medelsanvisning på tilläggsstat.

Förslagets genomförande öppnar ökade möjligheter till kontroll av försvarsutgifternas fördelning på olika ändamål och medför även vissa andra fördelar. Så länge beredskapsutgifter förekomma torde dock möjlighet icke föreligga att beträffande ett flertal av fjärde huvudtitelns anslag uppskatta den faktiska fredsmässiga belastningen. Liksom hittills får därför kontrollen av belastningen å femårsplanens kostnadsram i det väsentliga basera sig direkt på medelsanvisningarna å fjärde huvudtiteln och för avskrivning av kapitalinvesteringar.

Ehuru en översikt över de åtgärder, som vidtagits till nedbringande av beredskapskostnaderna icke erfordras för ett bedömande av anslagsäskandena under riksstatens fjärde huvudtitel, vilka ju avse försvarets fredsorganisation, kan det med hänsyn till åtgärdernas återverkan i vissa fall på fredsorganisationen vara av värde att i detta sammanhang beröra även dessa frågor, vilka dessutom ur allmän synpunkt äro av stort intresse.

Anbefallandet av förstärkt försvarsberedskap i september 1939 ställde försvarets organ inför svåra uppgifter. Den i vissa hänseenden svaga organisation, som speciellt förvaltningsmyndigheterna erhållit under den föregående fredsperioden gjorde det icke möjligt för dem att friktionsfritt bemästra många av de problem, som genom beredskapen uppkommo och den därigenom oerhört ökade arbetsbördan. Den första tiden måste ägnas åt att söka överhuvudtaget få organisationen att hjälpligt fungera. Allteftersom personalorganisationen utökades, erfarenheter vunnos och beredskapen mer och mer blev ett led i verksamheten yppades möjligheter att i ökad grad ägna sig åt arbetet för nedbringande av beredskapskostnadernas relativa storleksordning.

Redan på ett tidigt stadium stod det klart, att ett särskilt organ för granskning av statens krisutgifter — de militära liksom de civila — erfordrades. Statens krisrevision, som i detta syfte tillkom, har för nedbringandet av försvarets beredskapskostnader nedlagt ett omfattande, energiskt och resultatbringande arbete. I betydande utsträckning har detta arbete lett till

kostnadsreduktioner även för tiden efter beredskapens upphörande. Vad nu sagts gäller jämväl beträffande krisrevisionens efterföljare, statens sakrevision, vilket organ i den mån dess nu särskilt aktuella granskning av beredskapsutgifternas ändamålsenlighet det medgiver torde komma att successivt inrikta sin verksamhet även på vad med försvarets fredsorganisation sammanhänger.

Till en del ha besparingsåtgärderna skett på initiativ av krisrevisionen eller sakrevisionen. Till en del ha förvaltningsmyndigheterna liksom de militära myndigheterna spontant gripit in. Det faller sig svårt — och torde heller icke i detta sammanhang vara av särskild betydelse — att göra skillnad mellan det arbetsresultat, som framkommit på den ena eller andra vägen. Helt allmänt bör nämnas, att ett nära och gott samarbete äger rum mellan å ena sidan förvaltningsmyndigheterna och de militära myndigheterna, å andra sidan de på deras områden arbetande granskningsorganen.

Bestämmelser ha successivt utfärdats för att förebygga att överflödigt eller med hänsyn till tjänstens art överkvalificerad personal hålles i tjänst. En förnyad granskning i detta hänseende pågår jämlikt en nyligen utfärdad högkvarterensorder. Förbud har meddelats mot korta inkallelser eller inkallelser för att inlämna utrustning. Civila arbetare och entreprenörer ha i allt större utsträckning använts vid befästningsarbeten för att effektivisera arbetet och undvika inkallelser.

I fråga om förplägnadstjänsten har det varit möjligt vinna betydande besparingar genom fortlöpande kontroll över livsmedelsförsörjningen och livsmedelsåtgången vid försvarets utbildningsanstalter. Åtgärder ha vidtagits för att försvarets livsmedelstillgångar skola handhavas på betryggande sätt.

Förläggningförhållandena ha varit föremål för undersökningar, som resulterat i åtgärder för nedbringande av kostnaderna.

Undersökningarna rörande materielvården ha föranlett ändringar i vissa materielvårdsreglementen, varigenom ansvaret för handhavandet av tygmaterielen skärpts. Då erfarenheterna

från den genom inmönstring eller rekvisition verkställda anskaffningen av hästar, motorfordon och fartyg varit mindre tillfredsställande ur ekonomisk och militär synpunkt och detta att hänföra bland annat till brister i rekvisitionslagstiftningen, har ny rekvisitionslagstiftning genomförts. Central motorfordonsredovisning har lett till bättre överblick över försvarets bilpark. En central inspektionsmyndighet för försvarets motorfordon har inrättats. Genom kontroll av flertalet av de civila motorverkstäder, som utföra arbeten å dessa motorfordon, ha besparingar ernåtts och vissa missförhållanden rättats.

Ett ändamålsenligt utnyttjande av materiel och andra nytigheter har eftersträfvats. I detta syfte vidtagna åtgärder beträffande flottans hjälpfartyg medförde på sin tid en årlig minskning av beredskapskostnaderna med omkring två miljoner kronor. Åtgärder ha även vidtagits för att i god tid få till stånd överenskommelser med vederbörande fartygsägare om ändrings- och återställningsarbeten vid hjälpfartygens återlämnande samt för att åstadkomma en fördelningsplan för reparationernas utförande vid olika varv, allt i avsikt att så snabbt som möjligt efter beredskapens upphörande kunna återlämna fartygen. Inom det militära transportväsendet har man sökt ändamålsenligare ordna transportturerna, vilket lett till att ett antal förhyrda transportfartyg kunnat återställas och till väsentliga besparingar både i penningar och drivmedel. Betydande godstransporter, som tidigare skett med lastbilar, ha kunnat överföras till järnvägar eller andra transportmedel. Nödvändiga lastbilstransporter ha samordnats efter visst tursystem eller genom särskilda körcentraler. Avsevärda besparingar i driv- och smörjmedel samt ett rationellt utnyttjande av oundgängligen erforderliga lastbilstransporter ha härigenom vunnits. I viss utsträckning ha även personalbesparingar kunnat ernås.

I åtskilliga hänseenden ha åtgärder vidtagits för att minska behovet av personal för olika militära uppgifter. Markbevakningen har omlagts i syfte att få bevakningen ordnad efter enhetliga grunder och med hänsynstagande till bevakningsföremålens värden. Dessa åtgärder ha lett till hempermittering av

i runt tal 1,300 man, motsvarande en besparing per år av omkring 5 miljoner kronor. En undersökning angående fältdepåernas organisation och verksamhet har enligt Kungl. Maj:ts beslut föranlett vissa åtgärder, som kunna beräknas ha medfört en kostnadsminskning av omkring 17 miljoner kronor per år. Ökad användning av bevakningshundar har föranlett, att mer än 2,500 värnpliktiga kunnat hempermitteras, medförande en årlig besparing av omkring 10 miljoner kronor. Genom ändringar i fråga om den militära handräckningstjänsten har det varit möjligt att frigöra omkring 500 värnpliktiga från militärtjänst, vilket minskat statsverkets kostnader årligen med omkring 2 miljoner kronor. Härutöver ha framlagts åtskilliga förslag till handräckningstjänstens rationalisering, av vilka flera torde kunna giva ekonomiskt betydelsefulla resultat och som för närvarande enligt Kungl. Maj:ts beslut äro föremål för överväganden genom statens organisationsnämnd.

Granskningen av organisationen och verksamheten vid försvarsområdena har lett till besparingar i fråga om de direkta kostnaderna för verksamheten och till ett minskat personalbehov. Härigenom och genom minskning av personalen vid arméförvaltningens intendenturavdelnings centralmagasin ha inemot 850 värnpliktiga kunnat hemförlovas och kostnaderna nedbringas med per år räknat omkring 3 miljoner kronor.

Fraktkostnaderna vid import av drivmedel ha nedbringats, vilket jämte andra omständigheter lett till en sänkning av drivmedelspriserna.

För befästningar ha standardtyper numera fastställts, som användas inom alla tre försvarsgrenarna.

Granskningen av de militära myndigheternas upphandlingar, varvid man söker tillse att förmånliga priser utverkas och att lämplig materiel användes, har i icke obetydlig utsträckning resulterat i besparingar för statsverket.

Även på många andra områden har man — i stort och smått — med växlande framgång sökt i görligaste mån nedbringa beredskapsutgifterna. Att i vidare mån än nu skett redo-

visa det ekonomiska utbytet är icke möjligt. Ehuru besparingarna äro betydande, måste det konstateras, att ett effektivt resultat vinnes först när all personal inom försvaret — militär och civil, befäl och menig — fått intresse för de ekonomiska synpunkterna. I detta hänseende har otvivelaktigt en förbättring inträtt under beredskapstiden. Detta intresse bör vid det fortsatta arbetet på bästa sätt tillvaratagas.

Av statsrådets här framlagda berättelse framgår tydligt nog, att mycket redan gjorts för genomförandet av 1942 års försvarsbeslut ävensom för begränsning av försvarsutgifterna, men att åtskilligt ännu återstår ogjort. På grund av omständigheterna har omorganisations- och rationaliseringsarbetet till stor del omhänderhaft och måste alltså handhavas av andra än de ordinarie förvaltningsorganen. Statsrådet konstaterar, att detta arbetssätt kan inverka återhållande på de ordinarie förvaltningsmyndigheternas möjlighet att själva taga initiativ till åstadkommande av förbättringar och kostnadsbesparingar, men framhåller samtidigt nödvändigheten av positiva insatser i dylik riktning även från de sistnämndas sida.

Här skall endast tilläggas, att de lokala förvaltningsmyndigheterna icke alltid ha så lätt att tjäna flera herrar på en gång. Lokalmyndigheterna hava flitigt besökts av representanter för krisrevision, sakrevision, expeditionstjänstkommitté, försvarets centrala organisationskommitté, marinförvaltning, civilförvaltning, sjukvårdsförvaltning och andra organ, vilka representanter understundom varit begåvade med sinsemellan stridande idéer och uppslag. Åtskilliga av dessa sakkunniga eller experter ha icke ägt tillräcklig kännedom om marinens organisation och arbetsbetingelser. Det är förklarligt om detta hos de verkställande förvaltningsorganen skapat osäkerhet beträffande den framtida utvecklingen och därigenom verkat i viss mån återhållande på den egna företagsamheten. Såsom statsrådet och även marinförvaltningen vid flera tillfällen framhållit, är det emellertid angeläget att bortse från dessa svårigheter och göra det bästa möjliga även i en till synes ganska komplicer-

rad situation. I stor utsträckning har detta redan skett och kan otvivelaktigt också ske i fortsättningen.

Man må likväl icke föreställa sig, att försvarsförvaltningen såsom helhet betraktad eller i sina särskilda delar skall kunna uppnå en sådan grad av fulländning, att den icke under alla omständigheter måste bli föremål för kritik i olika avseenden. Det har också, naturligt nog, visat sig att de nya centrala förvaltningsorganen ingalunda äro skottsäkra.

II. Reglemente för marinen.

Uti senaste årsberättelse i förevarande ämne meddelades dels att arbetet med utformande av nya reglementen för marinen pågått under år 1943, dels att förslag till gemensamt tjänstreglemente för krigsmakten avlämnats till Kungl. Maj:t. Dessa frågor ligga numera något annorlunda till.

Sålunda har förslaget till tjänstreglemente för krigsmakten varit på remiss hos försvarsgrenscheferna och har därefter underkastats en överarbetning inom försvarsdepartementet av en för ändamålet tillsatt kommission. Vidare har arbete pågått med och förslag avgivits till en befodringskungörelse för marinen, innebärande att från nuvarande RM samtliga bestämmelser angående antagning, befordran och avgång utbrytas och i stället sammanföras i en särskild kungörelse. Först sedan förslaget till gemensamt tjänstreglemente för krigsmakten och befodringskungörelse för marinen blivit fastställda, kommer arbetet med utformande av ett nytt, enbart på kommandoföreskrifter baserat tjänstreglemente för marinen att kunna avslutas. RM II avses därefter komma att revideras och erhålla benämningen »sjötjänstreglemente». Såsom en motsvarighet till detta reglemente avses tillkomma ett »fältreglemente för kustartilleriförsvaret». Nytt förvaltningsreglemente för marinen kommer så snart som möjligt att utarbetas. Arbetet härmed kan emellertid icke sättas igång för fullt förrän förvaltningsorganisationen slutgiltigt utformats.

III. Övriga reglementen, författningar, instruktioner m. m.

Det är uppenbart att genomförandet av 1942 års försvarsbeslut med därav följande utbyggnad av försvaret och omläggning av såväl den centrala som den lokala förvaltningsorganisationen måste medföra ett mycket omfattande arbete med utfärdande av nya och revidering av äldre lagar, författningar, reglementen och instruktioner av olika slag. Produktionen på detta område har under det gångna året varit riklig.

Det är uteslutet att inom ramen för denna årsberättelse åstadkomma en detaljerad redogörelse för innehållet i de utkomna akterna. Här skall därför endast lämnas en summarisk översikt, avsedd att i någon mån antyda arten och omfånget av vad som presterats på ifrågakvarande område.

I övrigt hänvisas till svensk författningssamling och tjänstemeddelande för sjöförsvaret, vilken sistnämnda innehåller fullständigt sakregister över båda samlingarna. I det följande återgivas dessutom inom parentes de nummer i 1944 års SFS, som i varje särskilt fall avhandlas.

Centrala förvaltningsmyndigheter.

Instruktion för krigsmaterielverket har utfärdats (339) att gälla fr. o. m. den 1 juli 1944 i stället för tidigare utfärdade föreskrifter rörande verksamheten inom detta verk.

Krigsmaterielverket har att i enlighet med nämnda instruktion och de föreskrifter, som eljest äro eller varda meddelade, förbereda och genomföra de åtgärder, som erfordras för att försvarets behov av för dess krigsberedskap erforderlig materiel och övriga förnödenheter på bästa sätt tillgodoses i enlighet med fastställda planer eller vederbörande myndighets anvisningar.

I utövandet av sin ämbetsbefattning har krigsmaterielverket att med beaktande av de fordringar, som av beredskapsskäl måste uppfyllas, iakttaga omtanke, planmässighet och sparsamhet. Verket bör med uppmärksamhet följa utvecklingen på de

områden, som äro föremål för dess verksamhet, samt vidtaga eller hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, vilka verket finner påkallade.

Krigsmaterielverket har att vid fullgörandet av sina uppgifter ställa sig till efterrättelse de direktiv, som överbefälhavaren finner erforderligt meddela för tillgodoseende av krigsberedskapen samt de militära operationernas planläggning och genomförande. Det åligger ämbetsverket att ständigt hålla överbefälhavaren underrättad om uppkommande frågor av sådan art, särskilt frågor rörande företrädesrätt vid krigsmaterielleveranser och på verket ankommande förrådsuppläggning.

Krigsmaterielverket skall låta sig angeläget vara att jämväl i andra fall än där sådant särskilt angivits samarbeta med övriga centrala förvaltningsmyndigheter inom försvaret och med myndigheter, som hava att tillgodose folkförsörjningens intressen eller verka för arbetsmarknadens reglering samt i förekommande fall jämväl med andra myndigheter.

I SF n:r 340 återfinnes kompletterande föreskrifter angående krigsmaterielverkets organisation vid krig eller krigsfara.

I örlogsmannasällskapets senaste årsberättelse i föreliggande ämne redogjordes för då utfärdad instruktion för *försvarets fabriksverk*. Denna instruktion har numera upphört att gälla och ersatts av nya föreskrifter av i huvudsak enahanda innebörd (n:r 341).

Kungörelse har utfärdats med vissa bestämmelser för *marinförvaltningens* verksamhet vid krig eller krigsfara (n:r 125). Bestämmelserna, som äro av intern natur, sakna allmänt intresse.

Marinförvaltningens instruktion har ändrats ifråga om *vanavdelningens* och *skeppsbyggnadsavdelningens* organisation och arbetsuppgifter (n:r 602). Sålunda har den teletekniska byrån under en marindirektör såsom chef överförts från den sistnämnda till den förstnämnda avdelningen.

Vissa för försvaret gemensamma institutioner m. m.

Kungl. Maj:t har utfärdat reglemente för *försvarets läroverk* (497), som har till uppgift att i närmare föreskriven omfattning meddela fast anställt manskap och värnpliktiga ur armén, marinen och flygvapnet den allmänbildning, som fordras för att vinna anställning såsom officer eller underofficer på aktiv stat, ävensom de kunskaper i tekniska ämnen, som äro av betydelse för tjänstgöringen vid vissa specialtruppslag.

Frågan om samordning av *hemortsförsvarets* olika grenar har under året resulterat i utfärdandet av en civilförsvarslag med tillhörande civilförsvarskungörelse (536 och 646).

Civilförsvarets uppgift är att utöva sådan verksamhet för rikets försvar, som icke åvilas krigsmakten samt annan i samband därmed stående verksamhet. Till civilförsvarets uppgifter höra sålunda bland annat den verksamhet, som hittills inbegripits i begreppen luftskydd, undanförelse och förstöring, samt omhändertagande av en mera omfattande flyktingsström.

Civilförsvarets ledning utövas centralt av civilförsvarsstyrelsen. Under denna handhar länsstyrelsen ledningen inom varje län. Riket indelas i civilförsvarsområden, vart och ett under ledning av en civilförsvarschef.

Inom varje civilförsvarsområde skall finnas dels allmänt dels, i den mån så av bebyggelsens täthet eller eljest erfordras, särskilt civilförsvar. Det sistnämnda benämnes hemskydd för byggnader av bostadskaraktär och eljest verkskydd.

Civilförsvarets organisation inom varje civilförsvarsområde skall framgå av organisationsplan. Förekommande tjänstegre- nar äro: ordningstjänst, observations- och förbindelsetjänst, brandtjänst, teknisk tjänst, gasskyddstjänst, sjukvårdstjänst, utrymnings- och socialtjänst samt undanförelse- och förstörings- tjänst.

Samordnandet av civilförsvaret och försvarsmakten har utformats så att där så prövas oundgängligt Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, överbefälhavaren må förordna att

under högsta civilförsvarsberedskap, militärmyndighet må för särskilda fall meddela civilförsvarsmyndighet föreskrift om fullgörandet av civilförsvaret åvilande uppgifter. Denna direktiv- rätt, som sålunda förefinnes endast i krigstid, torde närmast avse frågor av rent operativ art.

Frågan i vad mån de militära etablissemanten och anläggningarna skola inlemmas i civilförsvarsorganisationen är be- roende på Kungl. Maj:ts föreskrifter, vilka emellertid i skri- vande stund icke utfärdats.

Såsom tidigare nämnts har Kungl. Maj:t förordnat, att or- ganisationsundersökningar skola verkställas inom försvaret un- der ledning av en särskild organisationsavdelning — *försvarets centrala organisationskommitté* — underställd statens organisa- tionsnämnd. Tills vidare intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnar skola undersökningarna ej avse försvarets centrala förvaltningsmyndigheter.

Jämlikt Kungl. Maj:ts instruktion för *fortifikationskåren* § 5 mom. 3 (712/43) lyder chefen för fortifikationskåren i egen- skap av inspektör över rikets befästningar direkt under över- befälhavaren och biträdes härvid av en särskild stab, befäst- ningsinspektionen, bestående av en av Kungl. Maj:t såsom stabs- chef förordnad regementsofficer samt härutöver av chefen för fortifikationskåren beordrad erforderlig personal ur fortifika- tionskåren.

Inspektören för rikets befästningar skall äga oavslutlig upp- märksamhet åt befästningsväsendets utveckling, vaka över att dess särskilda behov behörigen tillgodoses samt vidtaga eller föreslå därav föranledda åtgärder ävensom enligt överbefälha- varens anvisningar utarbета förslag till erforderliga nybygg- nads- och ändringsarbeten samt utföra de inspektioner, som av för- ständigheterna påkallas.

Överbefälhavaren har numera utfärdat instruktion för nämnde inspektör.

Marindistriktten.

Kungl. Maj:t har fastställt instruktion för marindistriktschefer och marindistriktsstaber (marindistriktsinstruktion).

Marindistriktschef utövar ledningen av och uppsikten över den militära verksamheten inom marindistriktet med undantag av dels den verksamhet, över vilken militärbefälhavare enligt militärbefälinstruktionen utövar ledning och uppsikt, dels ock verksamheten vid marindistriktschefen icke underställda förband ur flygvapnet.

I den mån överbefälhavaren eller, enligt överbefälhavarens bemyndigande, marinchefen för visst fall så förordnat har marindistriktschef därjämte att inom särskilt angivet område utanför det egna marindistriktet verkställa operativt krigsförberedelsearbete, planlägga och leda militära operationer och motsvarande militär verksamhet samt handlägga därmed sammanhängande frågor om luftförvar, underhållstjänst, kommunikationer, underrättelsetjänst samt signal- och kryptotjänst.

Marindistriktschef är, i den mån han ej enligt överbefälhavarens förordnande underställts militärbefälhavare, marinchefen ansvarig dels för det operativa krigsförberedelsearbetet samt operationers och motsvarande militär verksamhets planläggning och genomförande jämte därmed sammanhängande frågor handläggning, dels ock för underställda sjöstridskrafter och kustartilleriförsvars krigsduglighet och tjänstbarhet i övrigt samt för att anbefalld krigsberedskap städse vidmakthålles.

Likaledes har fastställts instruktion för kustartilleriförsvarschefer och kustartilleriförsvarsstaber (kustartilleriförsvarsinstruktion).

Kustartilleriförsvarschef utövar under marindistriktschefen ledningen av och uppsikten över den militära territoriella verksamheten inom försvarsområdet samt annan militär verksamhet vid underställda förband, med undantag av den verksamhet, över vilken enligt vad därom är särskilt stadgat annan chef utövar ledning och uppsikt.

Kustartilleriförsvarschef är marindistriktschefen ansvarig för underställda förbands krigsduglighet och tjänstbarhet i öv-

rigt i de hänseenden dessa förband äro honom underställda ävensom för försvarsområdets försvar samt för att befästningsanläggningar m. m. äro i krigsdugligt skick.

Bestämmelser hava utfärdats angående kustartilleritruppförbandens ständiga indelning på fredsfot samt angående organisation m. m. av kustartilleriförsvarsstaber och truppförbandsdepåer i vissa fall.

Örlogsstationerna.

Chefen för marinen har i samarbete med försvarets centrala organisationskommitté utfärdat föreskrift angående organisationen av Göteborgs örlogsstation.

Likaså hava bestämmelser utfärdats angående organisationen av sjömanskårerna vid Karlskrona och Stockholms örlogsstationer.

Fartygsdepåer, torpedbåtslag.

Provisoriska bestämmelser för torpedbåtslag hava utfärdats.

Vissa föreskrifter rörande sjö-, kust- och gränsbevakning m. m.

Tidigare gällande förbud för krigförande makters örlogsfartyg att uppträda i svenskt yttre territorialvatten ost Öland har upphävts (599). Ändring och tillägg har gjorts (338 och 600) till kungörelsen den 26 september 1938 angående sjöfarten inom svenskt kustvatten under utomordentliga förhållanden.

Chefen för marinen har fastställt bestämmelser för handelsfartyg, vilka medfölja svensk eskort ävensom »platsbiljett» och signaltabell vid eskortering.

Kungörelsen den 20 juni 1941 angående användning inom marinen av tullverkets kustbevakning vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap har givits ändrad lydelse (336 och 732).

Chefen för marinen har fastställt ändringar n:r 1 och 2 i reglemente för marinens kustbevakning.

Vissa delar av 1942 års gränskontrollkungörelse hava upphört att gälla samt ersatts av särskilda kungörelser (728 och 729) om övervakande av samfärdseln över rikets gränser vid krig eller krigsfara (gränsövervakningskungörelse). Allmänna

anvisningar till organisationsplan samt allmän instruktion för gränsövervakningspersonal meddelas av Kungl. Maj:. I anslutning härtill har ändring vidtagits (731) i 1941 års reglemente för krigspolisens vid marinen.

Provisoriska bestämmelser för förvaltningen vid Norrlands-kustens marindistrikt med Gustavsviks örlogsdepå samt Hemsö kustartilleriförsvar med Härnösands kustartilleridetachment.

Såsom redan tidigare nämnts, går den provisoriska förvaltningsorganisationen ut på att sammanföra parallellt arbetande förvaltningsorgan och verkstäder. I sådant syfte har under marindistriktschefen och kustartilleriförsvarschefen inrättats följande för båda gemensamma förvaltningsorgan, nämligen: vapenförvaltning, fortifikationsförvaltning, varvsförvaltning, intendenturförvaltning och sjukvårdsförvaltning under ledning i nämnd ordning av kustartilleriofficer, fortifikationsofficer, mariningenjör eller eventuellt civil befattningshavare, intendenturofficer och marinläkare såsom chefer, var och en med närmare angiven och relativt vidsträckt befogenhet.

Utgången av detta försök, vilket mötts av hetänkligheter från kustartillerihåll, emotses med intresse, då ju avsikten synes vara att senare pröva detsamma även på andra håll inom marinen.

IV. Kommittéer, som fortsätta sin verksamhet efter utgången av 1944.

Försvarets forskningsnämnd.

Den 30 december 1943 avgav nämnden betänkande angående forskningsverksamhetens inom försvarsväsendet framtida ställning och organisation. Dess utredningsuppdrag är därmed slutfört.

Forskningsnämnden fortsätter dock sin verksamhet såsom

marbetsorgan i avbidan på försvarets forskningsanstalts tillkomst.

Utredning för mötande av prisstegring å byggnadsföretag eller markförvärv inom försvaret m. m.

Nämndens uppdrag beräknas komma att kvarstå under den tid, som åtgår för utförandet av de i 1942 års försvarsbeslut förutsedda byggnadsarbetena.

1943 års utredning rörande sjökrigsmaterielen.

Under år 1944 hava krigserfarenheterna och stridsmedelns utveckling varit föremål för undersökning och bearbetning. På grundval av vunna resultat hava undersökts olika operativa problem för det svenska sjöförsvaret.

Genom försorg av statens handelskommission har utredning verkställts beträffande behovet av import under krig. Denna utredning ligger till grund för pågående undersökning angående behovet av sjöfartsskydd. I samråd med marinförvaltningen samt i viss utsträckning med olika varv hava projekterats olika fartstyper. Dessa äro för närvarande föremål för jämförande undersökningar vid olika alternativa flotttyper. Vidare har i samråd med marinförvaltningen utarbetats förslag till modernisering av Sverigeskeppen. Från flygförvaltningen hava infordrats synpunkter på flygmaterielens utveckling, vilka synpunkter varit föremål för överläggningar med den i flygfrågor sakkunnige ledamoten. I samband därmed har undersökts behovet av flygstridskrafter för samverkan med sjöstridskrafterna under olika betingelser. I samband med studiebesök vid Sydkustens marindistrikt hava vissa försök utförts med rörligt kustartilleri. I samråd med marinförvaltningen hava sprängförsök mot olika slags undervattensroppar utförts i Bofors. Dessa försök komma inom den närmaste tiden att slutföras.

Studiebesök hava vidare företagits vid kustflottan, Väst-kustens marindistrikt samt skeppsvarv i Malmö och Göteborg för taktiska och tekniska överläggningar i till utredningen hörande frågor.

1944 års militärsjukvårdskommitté.

Av de för utredningen meddelade direktiven framgår bland annat, att vid utredningen borde undersökas förutsättningarna för en rationalisering av inspektionsverksamheten på sätt angivits i 1943 års riksdags första särskilda utskotts av riksdagen godkända utlåtande n:r 2. I anslutning därtill borde förhållandet mellan militärsjukvårdens ledning och den högsta militära ledningen omprövas. Övervägas borde även möjligheten att, såsom ett första led i en utveckling mot större enhetlighet och koncentration, anordna gemensam utbildning för blivande militärläkare av olika kategorier och underlätta övergången från en militärläkarkår till en annan. Ett ytterligare led i utvecklingen skulle sammanförandet av militärläkarna till en för försvaret gemensam kår utgöra. Även denna fråga borde närmare utredas. Utredningen borde även avse spörsmålet om de kompetenskrav, som lämpligen böra uppställas för läkare vid militärbefälsstaber och truppförband, för bataljonsläkare vid fältläkarkåren samt för motsvarande läkare inom marinen och flygvapnet, för läkarpersonal i reserven och å reservstat m. fl. Övervägas borde även frågan i vilka fall militär och civil personal skall behandlas utan särskild ersättning och i vilka fall särskild ersättning må utgå samt frågan om möjlighet och rätt för militärläkare att med sin tjänst förena privat praktik.

En första del av utredningens betänkande, omfattande lednings- och inspektionsverksamhetens ordnande inom militärsjukvården, gemensam utbildning för försvarets värnpliktiga läkare och sammanförandet av försvarets läkare till en gemensam kårorganisation, har slutbehandlats den 22 december 1944.

Försvarets upplysningsutredning.

De för utredningen meddelade direktiven framgå av departementschefens anförande till statsrådsprotokollet vid meddelandet av förenämnda bemyndigande. Departementschefen anförde därvid bl. a., att de yttre omständigheternas tryck icke kunnat helt förhindra slitningar mellan militära och civila intressen. Åtgärder hade vidtagits för att hos allmänheten skapa

ökad förståelse för försvarsmaktens verksamhet och arbetsförhållanden och för att bland militärpersonalen sprida upplysning om sådana samhällliga förhållanden, som låge utanför dess vanliga verksamhetsram. Det vore välbetänkt, om statsmakternas verksamhet stödde de strävanden, som åsyftade en än fastare förankring av försvaret hos det svenska folket. Beredskapstiden hade givit rika erfarenheter rörande de föreliggande bristerna, och det syntes lämpligt, att, medan dessa erfarenheter ännu voro levande, med ledning av dem upptaga frågan till övervägande. Anordningar vore önskvärda för att hålla de i tjänst varande officerarna och den fast anställda personalen i övrigt i fortlöpande kontakt med samhällsfrågorna liksom även med utrikespolitiska spörsmål. Beträffande den del av upplysningsverksamheten, som vände sig mot allmänheten, vore av vikt, att samarbete komme till stånd mellan militära organ och de större ungdoms- och folkbildningsorganisationerna samt de ekonomiska och fackliga sammanslutningarna.

Utredning rörande Sveriges försvarsberedskap.

General Thörnell har av Kungl. Maj:t utsetts att biträda med utarbetande av historik rörande de åtgärder, som vidtagits för stärkande av Sveriges försvarsberedskap under det pågående kriget och rörande därunder ur militär synpunkt gjorda iakttagelser och erfarenheter.

Fortifikations- och byggnadsförvaltningsutredningen.

I direktiven för utredningen framhålles bl. a., att vid prövningen av det omfattande frågekomplex, som sammanhänger med spörsmålet om den framtida organisationen av fortifikations- och byggnadsförvaltningen inom försvaret, måste överblickas vidsträckta avsnitt av såväl den militära som den civila förvaltningen. Valet synes i stort sett komma att stå mellan två alternativ, det ena med en skiljelinje mellan byggnads- och befästningsverksamhet och det andra med gränsen liksom

nu dragen mellan å ena sidan den civila byggnadsverksamheten och å andra sidan försvarets fortifikations- och byggnadsverksamhet. Fullständiga organisationsförslag för båda alternativen med därtill hörande personal- och kostnadsberäkningar borde utarbetas, vilka förslag borde framläggas med förord för ett av dem. Förhållandet mellan vederbörande centrala förvaltningsmyndighet samt Kungl. Maj:t och den högsta militära ledningen jämte befästningsinspektionen borde klarläggas. Spörsmålet om fortifikationsofficerarnas rekrytering och utbildning borde även utredas i samband med behandlingen av frågan om organisation av fortifikations- och byggnadsförvaltningen.

Utredning rörande behovet av icke-ordinarie personal inom försvarsväsendet m. m.

I direktiven för utredningen framhålles bl. a., att en utredning av frågan om enhetligare redovisning av avlöningskostnader för icke-ordinarie personal vid försvarsväsendet borde igångsättas. Utredningen borde främst ha till syfte att söka avgränsa den från sakanslag avlönade personal, som borde anses vara under fredsförhållanden på längre sikt erforderlig. Avlöningskostnaderna för denna personal borde bestridas från avlöningsanslag. I samband härmed borde klarläggas, huruvida den vid de centrala förvaltningsmyndigheterna anställda icke-ordinarie personalen skulle avlönas från myndigheternas egna avlöningsanslag eller från försvarsgrenarnas allmänna avlöningsanslag. Vad beträffar sådana verkstäder och förråd, som på grund av sin omfattning eller av annan anledning redovisade inkomster och utgifter å särskilda drifttitlar vid sidan av riksstaten, borde övervägas, om icke för åstadkommande av mer rättvisande självkostnadskalkyler den vid dem sysselsatta personalen borde som regel avlönas från dessa drifttitlar.

1944 års utredning rörande försvarets läkemedelsförsörjning.

Av de för utredningen meddelade direktiven framgår bl. a., att uppdraget avser åtgärder för åstadkommande av en ändra-

ändring av läkemedelsförråd ävensom rationell ersättning av förråden.

1944 års manskapsutredning.

Av de för utredningen meddelade direktiven framgår, att utredningen skall syfta till att nedbringa försvarets kadrer av fast anställt manskap i första hand så långt, att sannolikhet föreligger för att en tillfredsställande rekrytering skall kunna ske. Behovet av fast anställt manskap i olika befattningar skall vid utredningen omsorgsfullt och restriktivt prövas. I vad mån kontraktсанställt manskap kan ersättas med civil eller civilmilitär personal eller av värnpliktiga skall ingående övervägas. Behovet av en ytterligare utökning av pensionsberättigande beställningar och möjligheterna att genomföra en sådan bör även undersökas.

Utredning rörande uniformsplikt för viss personal inom försvarsväsendet.

Av de för utredningen meddelade direktiven framgår att vid utredningen bör övervägas i vad mån behov överhuvud taget föreligger av att bibehålla eller stadga uniformsplikt för civilmilitär och civil personal samt innehavare av arvodesbeställningar för pensionerad personal inom försvarsväsendet i dess helhet.

Fartygsledningen och artilleriet.

Några rikt- och eldledningsspörsmål vid artilleriskjutningar.

De flesta fartygschefer tillhöra annan vapengren än artilleriet. De hava icke närmare studerat artillerieldledning sedan kurserna vid KSS och KSHS. Följden härav blir måhända att fartygschefen överlämnar artilleriet och hela dess utbildning till artilleriofficeren för att därefter återupptaga kontakten endast i samband med inspektioner och vid kritik över utförda skjutningar. Under detaljövningarna (siktinställnings-, ladd- och riktövningar m. m.) torde detta förfaringssätt vara ändamålsenligt, men redan under de förberedande skjutningarna måste fartygschefen successivt övertaga artilleriets högsta ledning. Gör han icke detta, kan det inträffa, att artilleriets toppprestation — skjutningen med egen ammunition — förfelas, och detta trots att den måhända föregåtts av ett flertal tubskjutningar med gott resultat.

Skjutningen kan också gå bra, men man kan då aldrig göra sig fri från den misstanken, att resultatet berott på den ofrånkomliga fredsmässigheten (låg målfart, säkerhetsvinklar m. m.) eller på en härmed sammanhängande påpasslighet hos personalen. Man bör betänka att en övnings-skjutning där målfaktorerna alltid äro mer eller mindre kända och konstanta och där ingen irriterande moteld stör personalen, dels är mycket lättare

att utföra, dels lämnar plats för en smartness, som blir otänkbar under strid. Där återstår endast rutinen.

Här nedan framföras vissa synpunkter på samarbetet mellan fartygsledningen och artilleriet samt avses klargöras, i vad mån vissa taktisk-tekniska krav kunna fullgöras av artilleriet och hur detta sker. Frågorna hava i stort sett uppställts i den ordning de bliva aktuella vid en skjutning.

Avståndsmätningen.

De flesta i stativ uppsatta avståndsmätare hava möjlighet till *justering* på såväl känt avstånd som med s. k. dubbel innerjustering (absolut justering). Vid den senare metoden låter man strålarna från en ljuskälla via ett streckglas vandra de ordinarie ljusstrålarnas väg inne i instrumentet. Justeringen blir alltså här oberoende av de atmosfäriska förhållandena. Genom att efter en första justering omkasta ljusstrålarna 180° eliminerar man inverkan av eventuella brytningsfel i justerordningens spegelsystem.

Av metoderna är innerjustering den absolut överlägsna. Justering på känt avstånd kan icke utföras i alla väder. Den måste ofta utföras i en riktning i förhållande till solen, som ej alls överensstämmer med bäringen under den kommande skjutningen, varigenom stora fel kunna uppstå vid denna. Vidare sker innerjusteringen på skenbart oändligt avstånd, varför mätfelen under skjutningen alltid bliva mindre än vad som motsvaras av det ev. justerfelet. Slutligen behöver observatören ej jäktas under innerjusteringen. Han kan beredas så mycket tid han anser sig behöva. Fel är att tilldela observatören en viss tid för ändamålet. Avståndsmätningens precision är mycket beroende av observatörens lugn.

Är tiden före en skjutning knapp, är sikten dålig eller finnes intet justermål på minst samma avstånd som max.-avståndet under den kommande skjutningen, bör man därför ej justera på känt avstånd utan lita till innerjusteringen. Justering på känt avstånd skall det oaktat ske med jämna mellanrum, såsom

en kontroll på att icke något systematiskt fel uppstått i organen för innerjusteringen, vilken dock trots allt utföres utan reellt mål.

Avståndsmätarnas precision bestämmer *inskjutningsgaffelns* storlek. Ett mått på precisionen finnes i det s. k. mätfelet. Det teoretiska mätfelet, som bestämmas av näthinnans diskontinuerliga byggnad, kan sägas utgöra det största fel i avstånd som erhålles från en mycket skicklig observatör med en viss avståndsmätare, uppställd på fast underlag vid mätning mot stillaliggande mål och under de mest gynnsamma omständigheter i övrigt (= betyg 10 vid mätövning 1 enligt ASI). Innanför gränserna för det teoretiska mätfelet gruppera sig de observerade avstånden slumpartat som t ex i en träffbild. Det praktiska mätfelet vid avståndsmätning från fartyg under gång mot rörligt mål har statistiskt visat sig vara c:a 4 gånger så stort som det teoretiska felet.

Finnes blott en avståndsmätare ombord, måste gaffeln överstiga dennas praktiska mätfel. Man bör observera att mätfelet och därmed gaffeln växer med kvadraten på avståndet, och att bådadera jämväl bero av omständigheterna vid mätningen (sikt, rullning, rök etc.). Den eldledare, som tager till gaffeln i överkant, begår därför icke något fel. Bestämmelserna i AEI äro tillämpliga blott för pansarskeppen och äro t. o. m. för dessa att betrakta såsom en ledning.

Ordergivningen till eldledaren.

För eldens snabba och riktiga öppnande kräves att ordergivningen från fartygschefen till eldledaren går perfekt. Ingen tvekan eller missuppfattning får uppstå. Under övningskjutningar, då kanske endast ett mål finnes eller då eldledaren redan under anloppet har eldfördelningen klar för sig, frestas fartygschefen ofta att nöja sig med de korta ordena: »Mål SB 60°» och sedan i sinom tid: »Öppna elden». Gentemot detta måste framhållas att övningskjutningen även i ordergivningen i möjligaste mån måste likna stridsskjutningen för att icke för-

varring skall uppstå vid denna. Den situationen kan inträffa, att fartyget tvingas gira omedelbart efter det fartygschefen angivit mål, med påföljd att eldledaren tvingas spana i en annan riktning än den angivna. Har eldledaren då ej fått en god beskrivning av målet och dess omgivning, fördröjes eldöppningen eller öppnas den kanske mot orätt mål. Ehuru intet strikt schema finnes för ordergivningen bör fartygschefen vänja sig vid att ständigt begagna en viss tabellatur, t ex följande:

»Till medelsvårt artilleri:

Mål SB 90°, bäring 45°

Två bogserade stridsmål (En kryssare av N. N. klass)

Från vänster mål n:r 1

Målet har inga särskilda kännetecken (Målet har två skorstenar)

Tubprojektil (Stålgranat)

Förberedd eldöppning (Hastig eldöppning).»

Sedan eldledaren rapporterat: »Medelsvåra klart» beordras: »Öppna eld med medelsvårt artilleri».

Att angiva bäringen till målet innebär för fartygschefen å de flesta fartyg intet extra besvär, enär i allmänhet bäringspejlskiva står till hans omedelbara förfogande. Å fartyg med gyroansluten eldledningsindikator underlättas målfattningen genom bäringsangivningen, om fartyget girar efter målangivningen. Detta gäller även och kanske speciellt nattetid vid förberett anfall. — Fartygschefen skall beordra projektilslag om mer än en granattyp finnes som kan ifrågakomma. Denna order kan vara given på förhand i samband med genomgång med resp. eldledare av tänkbara mål och stridsfall och därvid följande projektiler. I detta senare fall har eldledaren en minstastabla för valet av projektil. — För anledningen till ordern om förberedd eller hastig eldöppning redogöres under rubriken »Centralen stämmer».

Centralen »stämmer».

Eldledningscentralens viktigaste instrument är indikatorn — komposantuppdelen — som ur eget fartygs och målets

rörelsefaktorer och ur vindelementen beräknar relativ fart och relativ vind i och tvärs skjutplanet. Dessa värden bliva sedan tillsammans med avståndet ingångsvärden för erhållande av upp- och sidsättningskorrektioner. Hur detta sker (med mekaniska eller grafiska upp- och sidsättningskorrektörer, med grafiska tabeller eller ytterst med skjuttabellen) är likgiltigt vid studiet av här berörda principer.

Parallellt med indikatorn arbeta avståndsbordet och sidbordet. I stort sett arbeta dessa så att avståndet resp. sidvinkeln (från avståndsmätarna resp. centralsiktet) successivt plottas, varigenom ett mått erhålles även vid borden på den relativa farten i resp. tvärs skjutplanet (avståndsfaktor och sidfaktor). Faktorerna jämföras med de av indikatorn beräknade, varefter om erforderligt de bedömda elementen — målvinkel och målfart — korrigeras så att indikatorns faktorer överensstämmer med bordens. Centralen säges då »stämmer».

Det säger sig självt att tiden till dess centralen stämmer ej kan generaliseras. Det kan taga flera minuter innan tillräckligt många säkra avstånd kunnat mätas. Om fartygschefen vill hava snabbast möjliga eldöppning bör han vid målangivningen meddela eldledaren detta (t ex ordern: »Hastig eldöppning»). — Eldledaren inväntar då icke att centralen skall stämmer utan rapporterar att artilleriet är klart, så snart han fått meddelande, att centralen är klar för eldöppning.

Skjutning under gir.

Under en gir tillkommer att bemästra dels för riktarna en extra rikthastighet, dels för eldledningen en tangentiell hastighet, den sistnämnda åstadkommande ett avdriftsfel och ett svängningsfel i nedslagen.

Den extra rikthastigheten är lika stor som fartygets girhastighet. Artilleriets maximala rikthastighet beror av pjäsernas rörlighet och riktarnas färdighet. Sedan riktarskickligheten uppövat, bör den maximala girhastigheten under skjut-

ning utrönas. Detta bör ske redan under tubskjutningarna. Härvid måste dock observeras att vid skjutning mot stillaliggande mål eller mål på kontrakurser det korta avståndet redan under egen rak kurs medför stor bäringsändringshastighet. Den under dessa förhållanden vid t ex frångir utrönta max.-girhastigheten kan därför ökas något vid skjutning under dager med egen ammunition. Noggrann protokollsföring under utprovningen, både vid bäringspejlskivan och kompassen, är med anledning härav erforderlig.

För att fartygschefens minne ej skall alltför mycket belastas, kan på roderlägevisarens tavla markeras det för skjutning under gir gällande yttersta roderläget för vissa aktuella farter.

Den *tangentiella hastigheten* åstadkommer som nämnts två olika fel. Dessa inverka båda till en förflyttning av nedslagen såväl i höjd som i sida. Endast sidfelet beröres här, emedan detta är det mest betydelsefulla under en skjutning.

Avdriftsfelet uppkommer genom fartygets avdrift under giren. Är denna t ex 10° innebär detta under babordsgir att tangenten till fartygets tyngdpunktsväg kommer att ligga vid BB 170° i stället för rätt akterut. I det ögonblick målet befinner sig i sistnämnda riktning (180°) har fartyget därför en hastighet åt vänster i förhållande till skjutriktningen och indikatorn borde då vara orienterad mot BB 170° . Vid 12 cm kan å jagare blir avdriftsfelet i sida under ovan angivna förhållanden vid 30 knops fart (15 m/sek) och på avstånd 10000 m = $15 \cdot \sin(180-170) \cdot 1,3 =$ vänster 3,4 streck.

Svängningsfelet gör sig mest gällande vid de aktra pjäserna, som befinna sig på störst avstånd från fartygets svängningscentrum. I det ögonblick under en gir, då t ex målet befinner sig rätt akteröver, utvisar indikatorn i centralen sidvinkel 180° och korrektionen för egen fart blir 0. De aktra pjäserna hava emellertid i detta läge en hastighet tvärs skjutplanet som är lika stor som girhastigheten gånger avståndet från resp. pjäs till centralsiktet. Om jagaren i det fall som berörs i samband med avdriftsfelet har en girhastighet av 3° dvs 52 streck per

sekund och avståndet mellan centralsiktet och den aktra kano-
nen är 50 m blir svängningsfelet = $52 \cdot 50 \cdot 0,001 \cdot 1,3 =$
vänster 3,4 streck. Det sammanlagda girfelet vid den aktra
pjäsen blir i detta fall alltså $3,4 + 3,4 = 6,8$ streck på 10000 m,
dvs nära en mållängd hos ett stridsmässigt mål för en jagare.
Vid förut uppställda pjäser motverka girfelen varandra.

Den tangentiella hastighetens girfel kunna för närvarande
ej bemästras av eldledningen. Genom avsiktlig eftersläpning
vid indikatorns följning av centralsiktet eller genom sidsätt-
ningskorrektioner efter på förhand uppgjorda och praktiskt kon-
trollerade tablåer kan felet delvis elimineras; helt går det icke,
därtill äro omständigheterna för variabla från fall till fall.

Det är slutligen för artilleriet betydelsefullt *hur rodret
lägges*. Rodret får ej läggas för hastigt, speciellt vid uppstöt-
ningen. Ändringen i rikthastighet vid pjäserna måste ske
mjukt. Om stötningen utföres så långt att fartyget börjar gira
åt motsatt håll omkastas riktningsvägen och några ögonblick
av osäkerhet i riktningen uppstår på grund av svängningsmas-
sornas tröghet. Idealet för artilleriet är att giren avslutas med
midskeppsrör, som må hava föregåtts av en så svag stötning,
att fartygets gir långsamt övergår i rak kurs. Under strid är
det oftast oviktigt, om fartyget efter en gir kommer någon eller
några grader vid sidan av den angivna eller beordrade kursen.

Var felen i nedslagen vid övnings-skjutningar äro att söka.

Den *första salvans fel* i avstånd beror i allmänhet på av-
ståndsmätningen. Givetvis kunna fel uppstå på grund av fel-
aktigt beräknad utgångshastighet och på fel i vind- eller luft-
tätthetsbestämningen, men dessa äro i regel små vid sidan av
avståndsfelet. Dess fel i sida kan hava berott på att giren av-
slutats med ofördelaktig roderläggning.

Arbetar sig *under skjutningens gång* nedslagen bort från
målet i avstånd, ligger felet i centralen, i det indikatorn tro-
ligen använt felaktiga målelement. Felen i sida under verk-
nings-skjutningen stå, om målets fart är konstant, oftast utanför

centralpersonalens kontroll. Hava felen uppstått under sådana
förhållanden, att tappaxellutning förelegat, kunna de vara att
söka i tappvinkelkorrektören. Denna kan endast kontrolleras,
icke manuellt drivas av personalen. Vid haveri å tappvinkel-
korrektör eller vid avsaknad av sådan har eldledaren blott att
avlossa alla salvor åt samma krängningshåll och införa korrek-
tion för tappvinkelfelet. — Felet kan också vara orsakat av
fartygets manöver enligt ovan.

Det bör slutligen observeras, att nedslagen vid skjutning
mot snabbgående mål och på kontrakurser skenbart kunna ligga
fel i sida, ehuru sidsättningen varit riktig. Detta fall inträffar
om salvans fel i avstånd är stort och beror på målets förflytt-
ning under ett tidsförlopp som motsvarar skillnaden i skjuttid
mellan den rätta och den använda uppsättningen. Vid skjut-
ning från en jagare med 12 cm kanon mot ett mål som går
på kontrakurs med farten 10 m/sek på 5000 m avstånd åstad-
kommer ett uppsättningsfel av 50 m ett skenbart sidfel av 12 m.
Vid tubskjutning blir felet större och gör sig mer gällande på
grund av att målet då i regel är kortare än ett verkligt mål.

Indirekt skjutning.

Den indirekta skjutningen kan taktiskt sett utföras enligt
två olika principer: skjutning i viss angiven bäring och skjut-
ning med hjälpriktupunkt.

Den förstnämnda principen kräver bl. a. ett bäringsbord i
centralen som automatiskt kan inrikta centralsiktet i målbä-
ringen. Denna princip behandlas ej närmare här.

Den andra principen — med hjälpriktupunkt — innebär att
de mätande organen, centralsiktet och avståndsmätaren, inrikts
mot en väl synlig hjälppunkt, vars läge i förhållande till målet
är känt. Om man betraktar hjälpriktupunkten (H) som ett rör-
ligt måls läge i skottlossningsögonblicket och målet (M) som
dess läge vid nedslaget inser man, att sträckan H—M motsvarar
det rörliga målets förflyttning under skjuttiden. Sträckan H—M
kan därför vid en viss skjuttid (dvs visst avstånd) sägas mot-

svara en viss målfart. Den indirekta skjutningen med hjälpriktpunkt innebär därför intet nytt, eldledningstekniskt sett. Det är huvudsakligen endast det förhållandet, att sträckan H—M i de flesta fall kommer att motsvara en målfart, för stor att utan vidare inställa på indikatorn, — som komplicerar problemet och som för ernående av tillräcklig precision fordrar ett tillsatsinstrument. Detta instrument har till uppgift att uträkna det tillskott i upp- och sidsättning, som beror av sträckan H—M.

Vad som till det yttre skiljer den indirekta skjutningen från den direkta är att den kräver centralriktning. Detta beror bl. a. på att tillräckligt stor sidsättning ej kan inställas vid pjäserna för att kikarna skola kunna riktas mot H och eldrören samtidigt peka mot M. Siktinställarna vid kanonerna kunna således frigöras.

Vidare erfordras avståndsmätning huvudsakligen endast för att giva ett första avstånd till H. Därefter erfordras mätare endast för att kontrollera centralens uträknade avstånd.

Slutligen är salvtakten beroende av snabbheten vid nedslagsobservationernas verkställande och överföring.

Tubskjutningar.

Fartygens centralinstrument sakna i allmänhet kurvroppar och skalor för *liten tub* (20 mm tubkanon). Man måste då för att erhålla rätt uppsättning dubbla eller kanske flerdubbla avståndet till målet, innan det införes i instrumenteringen. Härav följer, att någon precision ej kan påräknas vid skjutning med *liten tub*. Härtill kommer en viss rent ballistisk oregelbundenhet hos ammunitionen. Vidare utföres skjutningar med *liten tub* på så korta håll att dels vid centralriktning parallaxuträknaren går i botten och icke förmår föra alla pjäserna sidledes på mål samtidigt, dels ordinarie avståndsmätare ej kunna nyttjas.

Skjutningen med *liten tub* är för artilleriets vidkommande endast att betrakta som en övning i ordergivning (mottagning) och i skjutreglernas tillämpande samt som ett prov på att order-

erförings- och avfyrningsanordningar fungera. Personalens arbete vid instrumenten i centralen och vid pjäserna kunna icke bedömas.

Manövern under skjutning med *liten tub* bör ej innebära gång med låg fart runt målet eller i åtta. I stället bör högsta disponibla fart eller minst marschfart användas och oupphöriga girar göras med alltmer ökade rorvinklar. Även om precisionen ändå ej kan bli stor, få dock riktarna härvid den erforderliga övningen med accelererad och retarderad rikthastighet. Att den höga farten medför kortare eldtid är endast en fördel, enär såväl fartygschefen som elddaren härigenom få en anledning att öva sin viktiga ordergivning. Den för *tubskjutningen* anslagna tiden kommer till största delen att åtgå för fartygets manöver till nya skjutlägen. Är tiden knapp, bör skjutningen avslutas efter viss löpning. Det är värdelöst att förlänga löpningarna för att ammunitionen skall gå åt.

För skjutning med *stor tub* finnas kroppar och skalor i centralen. De svagheter och brister, som vidlåda skjutning med *liten tub*, äro här eliminerade. Skjutning med *stor tub* är en direkt inledning till skjutningen med egen ammunition. Den bör utföras under hög fart och manövern bör vara fullt stridsmässig. Såsom anförts under rubr. »skjutning under gir», bör riktarbetet särskilt övas genom kraftiga girar. Tubernas maxiporté bör utnyttjas blott om snabbinskjutning skall övas. Om fartygets fart är låg, böra små avstånd användas för att stor sidvinkelhastighet skall erhållas. Skälet härför har ovan anförts under »skjutning under gir».

H. Aspenberg.

”Handledning för skeppsbrutna.”

Bland alla de problem, som kunna uppstå under en sjöstrid, är sättet för fartygets övergivande kanske minst behandlat i facklitteraturen. Under kriget i Fjärran Östern liksom under slaget om Atlanten ha erfarenheter gjorts på både brittiskt och amerikanskt håll. En amerikansk sjöofficer, lieutenant commander *Chambliss* U. S. Naval Reserve har i en uppsats i Proceedings för juli år 1943 lämnat ett flertal värdefulla synpunkter på hithörande problem.

»Fartygsförluster måste tagas med i beräkningen så snart det gäller sjöstrider», säger *Chambliss*. Därvid uppstå även personalförluster av vilka emellertid en del äro onödiga för den händelse vederbörande varit informerad om bästa sättet att lämna sitt fartyg. Kännedomen härom jämte lämpliga åtgärder måste betraktas såsom klokt förutseende. Fördelningsexercisen bygger på att varje man skall kunna uppnå sin station, och detta är i verkligheten svårare än man vanligen tror. Ju större fartyget är, desto noggrannare måste varje man ombord känna de delar, han måste passera till eller från sin drabbningspost. Särskilt gäller detta reservutgångar och andra kommunikationsleder, där ångrör eller oljerör går fram. En skada av sådan art, att den tvingar åtminstone delar av besättningen att söka sig upp på däck, kan tänkas ha åstadkommit läckor på dylika rörledningar, som därför spärra den annars vanliga vägen. Det gäller då att automatiskt finna lämpligaste reserv och detta skall kunna ske även i dålig belysning och rök! God fartygskänne-

dom underlättar möjligheten att kunna övergiva fartyget om stunden skulle komma. Det är svårt att bedöma denna, och det är inte osannolikt att kommunikationerna inom fartyget i det avgörande ögonblicket ej förmedla ordern. Bland instängda eller isolerade personalgrupper måste då den till tjänsteställningen främste ge order härom.

Då folket kommit upp på däck, uppstår nästa fråga. Hur skall man lämpligast förfara då det gäller att överge fartyget? Trots »klädsel för strid» uppvisa olika besättningsmedlemmar i ett sådant ögonblick ringa grad av överensstämmelse. För den, som kommit relativt tunnklädd eller kanske naken från ett eld- eller turbinrum, gäller det att om möjligt få tag i ett eller annat klädesplagg. Dessa skydda kroppen i stor utsträckning från onödiga skavsår eller andra blesyrer då det gäller att över eller utmed sidan komma ned i vattnet eller i en båt. Av största betydelse är i denna situation ett par handskar! Det kan gälla att röja splint, klättra över vassa och kanske heta piåtkonstruktioner, eller att utnyttja en båtgina. Skador måste undvikas på händerna, som äro den skeppsbrutnes främsta medel till räddning. Ett par vanliga läderhandskar äro värda sin vikt i guld då det gäller att överge fartyget. De skola ligga i ena byxfickan och vara reserverade för verkligt nödfallsbehov. En vanlig sjökniv kommer därefter och i tredje rummet en diminutiv ficklampa av stavtyp. Den kan under förflyttning upp på däck vara till stor hjälp för några korta ögonblick och riktad mot en livbåt eller annat bärgningsfartyg kan dess sken vara det, som skiljer ägaren från dem, som komma på förteckningen över saknade; en genomskinlig gummihuv hindrar vatten att kortsluta batteriet men låter ljuset passera.

Frågan om livväst är slutligen den icke minst viktiga. På amerikanska fartyg har man tydligen två typer att välja på, dels den mera allmänna, som är fylld med kapock, dels en uppblåsbar av gummi. Den senare typen förordas på amerikanskt håll på grund av dess större smidighet samt mindre motstånd under simning. Kapockvästen skyddar visserligen bättre mot kringflygande splint och är mindre känslig för me-

kanisk åverkan, men har i övrigt många olägenheter. Då man måste simma för livet från ett drivande skrov eller brinnande olja, är den smidiga gummivästen ovärderlig. Även då det gäller skydd mot skakningar vid på avstånd detonerade sjunkbomber, lämnar livvästen av gummi bättre skydd. Den nödställde bör i sådant fall övergå till ryggsim med västen placerad under korsryggen för att få mellangärdet så högt som möjligt i vattenytan. Vilket slag av livväst man än kan få tag i så är den bättre än ingenting. Redan sedan många år tillbaka ha de flesta utländska mariner konstruerat sina livvästar så, att en särskild krage hindrar bärarens mun att komma under vattenytan i händelse av medvetlöshet.

På vilken sida skall man försöka lämna fartyget? Läget kanske icke medgiver något val, men finnes det möjlighet så bör det ske över lovertssidan. Hur svag vind som än råder, är den nödställde icke i stånd att simma så fort som fartyget driver. Risken ökas av vrakspillror och dylikt, som samlas utmed läsidan. Måste denna likväl användas bör man välja platsen så nära endera stäven som möjligt. På så vis blir simturen kort för att uppnå relativt fritt område. Från vilken sida man än blir tvungen att lämna fartyget, är det nödvändigt att komma ihåg ungefärlig riktning till närmast liggande flottar, båtar, vrakdelar o. d. Dessa synas väl redan från någon meters höjd, men äro kanske osynliga i måttlig sjöhävning från vattenytan räknat.

Ett viktigt problem är sättet att förflytta sig ned i vattnet. Endast om intet annat val återstår, får man hoppa. Detta kan — även från ringa höjd — lätt medföra, att man bryter nacken eller blir medvetlös av ett slag från livbältet mot käken. Därtill kommer risken av från skrovet utskjutande eller med det samma fasthängande delar, vilka under vattenytan effektivt sätta punkt för den hoppandes räddningsförsök. Finnes tillgång på sådana nät, som numera alltid användas för urlastning av trupp i samband med landstigning böra dessa användas. Dylika nät äro dock mera osannolikt tillfinnandes på örlogsfartyg, varför man måste tillgripa andra metoder.

Dessa äro i första hand en slang och därefter en sladd. Slangen ger gott fäste för de handsklädda händerna, men man måste passa upp på munstycket, så att detta icke »slänger till». För både slang och sladd gäller, att de måste vara fast belagda ombord. Kanske överflödigt att påpeka, men den amerikanske författarens erfarenheter visa på att dylik kontroll kan löna sig.

Så kommer nästa råd. Glid inte utmed slangen eller repet. I synnerhet om handskar saknas, riskerar man att fördärva händerna i sådan grad, att den fortsatta räddningen allvarligt försvaras. Väta, olja och blod bidraga alla att göra såväl slangar som tågvirke hala. Stoppa genast upp varje tendens till slirning. Rätta sättet att komma ned i vattnet är, att likasom vid nedgång på lodlina, låta det ske »hand-over-hand». Det gäller att taga hänsyn till den närmast föregående liksom att hålla utkik på den efterföljande. Om denne skulle börja glida, måste man hålla undan huvudet och taga stöten mot axlarna. Det är nödvändigt att fortsätta med armgången ända ned i vattnet. Felbedömning av avståndet till vattenytan kan medföra samma risker som förefinnas vid hopp från däck. Särskilt gäller detta om fartyget rullar, då rörelsen i förening med sjöhävningen på ett ögonblick avsevärt kan förändra den nödställdes höjd över ytan. Först när fötterna äro under vattnet skall man lägga av och omedelbart simma bort från fartyget i uppskattad riktning mot närmaste flytande föremål. Om förhållandena medgiva, bör man eftersträva att avlägsna sig omkring ett par hundra meter eftersom detta avstånd skänker mågorlunda säkerhet mot kringflygande vrakgods och utrunnen olja. Risken för antändning måste man alltid räkna med. När oljan icke längre täcker ytan som ett obrutet skikt utan i stället bildar cirkulära fläckar, är man sannolikt klar för ett eventuellt eldområde.

Under uppehållet i vattnet bör man hålla sig stilla så mycket som möjligt så snart ett säkert område uppnåtts. Undvik att sätta högsta fart mot ett fartyg, som bärgar överlevande! Plötsligt uppträdande ubåtar kunna tvinga detta att avbryta räddningsarbetet och kraftförbrukningen har då varit till ingen

nytta. Finnes ingen båt eller flotte i närheten, är det rådligt att uppsöka en samling av andra skeppsbrutna, enär ett flertal dylika lättare kunna upptäckas både från flygplan och från fartyg. Har det däremot lyckats de nödställda att komma intill en flotte, bör denna användas att hålla tag i, och utrymmet på flottan reserveras för skadade eller utmattade.

Mot dessa amerikanska synpunkter kan man först göra invändningen att de lämpa sig för tempererade områden och måste följaktligen modifieras för att helt passa hos oss. Främst gäller detta skillnaden i temperatur, som tvingar till kortast möjliga vistelse i vattnet utom möjligen under högsommarvärme. Antalet livflottar bör därför göras så stort som kraven på stridsmässighet medgiver, och de skola vara utrustade med bl. a. reservproviant och förbandsartiklar.

Till sjöss måste man räkna med en viss portion tur, och detta kanske mer än någonsin då det gäller »fartygets övergivande». Har problemet emellertid blivit ventilerat och riktlinjer i likhet med vad här framhållits, meddelats besättningen, kan sannolikt ett antal sjöfolk bärgas och behöver icke sedan upptagas såsom saknade.

A. F. S.

